

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΠΕΚΑΣ

ΜΑΥΡΟ ΦΥΛΑΧΤΟ

Από το Σούλι ως τους Κορφούς

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Μαύρο φυλαχτό**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Βαγγέλης Μπέκας
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Επιχρωματισμένη χαλκογραφία που απεικονίζει
την πόλη της Κέρκυρας, τα φρούρια, το Μανδράκι και τον ναό του Αγίου
Φραγκίσκου. Olfert Dapper, 1688.
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Ευδοξία Μπινοπούλου
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Τζίνα Γεωργίου
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχτά

© Βαγγέλης Μπέκας, 2017
© Χάρτη σελ. 11: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο,
Συλλογή Χαρακτικών αρ. κατ. 100195/μζ.
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2017

Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 2017, 3.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-1909-1
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-1910-7

*Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο
αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.*

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.
Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΠΕΚΑΣ

ΜΑΥΡΟ ΦΥΛΑΧΤΟ

Από το Σούλι ως τους Κορφούς

*Στον πατέρα που κατάγεται απ' το Σούλι,
στη μητέρα που γεννήθηκε στο Ζάλογγο*

Αντί προλόγου

Στο βιβλίο που κρατάτε, πολλοί από τους ήρωες είναι φανταστικά πρόσωπα, κάτι που συνηθίζεται άλλωστε στα μυθιστορήματα, έστω κι αν αυτά είναι ιστορικά. Ήρωες γέννημα της φαντασίας μου είναι ο Μάρκος, η Ρίνα, η Δέσπω κι η υπόλοιπη οικογένειά τους, η αρχόντισσα και η φαμίλια του σιορ Μάντακα, ο μουργο-Γιώργης, ο γιος του Δαγκλή, ο Λαμπρο-Βέλιος και αρκετοί ακόμα. Κάποιοι άλλοι, βέβαια, είναι ιστορικά πρόσωπα. Ο Τζαβέλας κι η Τζαβέλαινα, ο Μπότσαρης, ο Παλάσκας, ο Σαμουήλ, ο Αλή πασάς και φυσικά ο Ρήγας Φεραίος κι ο σύντροφός του Περραιβός, που έγραψε και την περίφημη *Ιστορία του Σουλίου και της Πάργας*.

Τα λόγια και τα πιστεύω των ηρώων μου είναι σαφώς δημιουργήματα φαντασίας. Ειδικά στα ιστορικά πρόσωπα προσπάθησα να κινηθώ κοντά σ' εκείνα που εκτιμώ ότι θα έλεγαν ή θα σκέφτονταν, βάσει ιστορικών εγχειριδίων. Τα γραμματα και οι αφηγήσεις που αφορούν ιστορικά γεγονότα, οι περιγραφές τόπων και οι αναφορές σε πολύ γνωστά ιστορικά πρόσωπα, όπως για παράδειγμα ο Μπότσαρης, ο Τζαβέλας, ο Ρήγας και ο Αλή πασάς, προκύπτουν επίσης από καταγραφές σε βιβλία Ιστορίας ή από μαρτυρίες. Λόγου χάρι είναι αλήθεια πως τραγουδήθηκε ο *Θούριος* στη γιορτή του «δέντρου της ελευθερίας», όπως επίσης ότι ο Σαμουήλ είχε εμμονή με την *Αποκάλυψη* κι ανέλαβε την αρχιστρατηγία στα τελευταία του Σουλίου.

Πάντως σε καμία περίπτωση ετούτο το βιβλίο δεν είναι συρ-

ραφή βιογραφιών· είναι μυθιστόρημα. Η δημιουργία και ανάπτυξη των χαρακτήρων εξυπηρετούν πρωτίστως την πλοκή του μύθου. Ό,τι αφορά τη βεντέτα είναι φανταστικό.

Βέβαια, βεντέτες συνέβαιναν συχνά στο Σούλι. Αναφορά στην ιδιομορφία της βεντέτας σχετικά με τις δολοφονημένες γυναίκες γίνεται στο διδακτορικό της Β. Ψιμούλη με θέμα το Σούλι, ενώ ο Πουκεβίλ, περιηγητής και διπλωμάτης της εποχής, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο τιμωρούσαν οι Σουλιώτες τις μοιχαλίδες. Ανάλογες συνήθειες εκείνη τη βάρβαρη εποχή είχαν οι Αλβανοί και οι Τούρκοι. Προπαντός οι πασάδες.

Όσον αφορά τα ιστορικά γεγονότα, προσπάθησα να τα παρουσιάσω αναλλοίωτα, ώστε ο αναγνώστης να βγάλει τα συμπεράσματά του για το συνταρακτικό ιστορικό γίνεσθαι στα τότε σύνορα Ανατολής και Δύσης, αμέσως μετά τη Γαλλική Επανάσταση, την εποχή που ο Βοναπάρτης σάρωνε την Ευρώπη λίγο πριν από τον ελληνικό ξεσηκωμό. Προσπάθησα να μείνω πιστός στην Ιστορία, παρόλο που οι ιστορικές αναφορές σχετικά με τα γεγονότα του Σουλίου συχνά διασταυρώνουν τα ξίφη τους. Τολμώ να πω ότι επιχείρησα να διατηρήσω –όσο αυτό είναι δυνατόν για έναν μυθοπλάστη– μια ισορροπία μεταξύ των «παραδοσιακών» και των κάπως πιο «προοδευτικών» ιστορικών εκτιμήσεων. Επίσης, για μυθοπλαστικούς λόγους, δεν ήταν δυνατόν να αναφερθώ σε όλες τις φάρες του Σουλίου. Το *Μαύρο φυλαχτό* είναι μυθιστόρημα. Και ως μυθιστόρημα πρέπει να ληφθεί υπόψη.

B.M.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Ταξιδεύοντας για την πολιτεία των Κορφών*

Καλοκαίρι 1797

Εδώ, στον βράχο όπου στέκομαι, στην άκρη του γκρεμού, την πάτησε κάτω ο άντρας της με το γόνατο στον λαιμό, σαν να 'ταν προβατίνα για σφάξιμο και γύρω όλο το χωριό να κοιτάει.

Κι αυτή, γυναίκα όμορφη, ψηλή και κορδωμένη –πρωτοξαδέρφη την είχα απ' τη μεριά του πατέρα–, σερνόταν τρομαγμένη πια στην κόψη του γκρεμού. Μάταια προσπαθούσε να του ξεφύγει. Ανήμπορη και βουβή κάτω στο χώμα, τον κοίταγε και εκλιπαρούσε με κλαμένα μάτια. Το βλέμμα της χαμένο στη σκότη που σήκωναν τα τσαρούχια του άντρα της. Τσαρούχια δίχως φούντα. Οι φούντες είναι για τις γιορτές και τις εκκλησιές του κάμπου, δε χωρούν σε σφαγές στα κατσαβράχα του Σουλίου.

«Δεν κρένεις τώρα, ωρή, κατάπιες τη γλώσσα σου;» αντήχησε στα βράχια η βραχνή φωνή του και την άρπαξε απ' τα μαύρα της μαλλιά, που γυάλιζαν στον ήλιο. «Όταν έχωσες τον διάολο κάτω απ' την ποδιά σου, έμεινες μουγγή; Πες τώρα ό,τι έχεις μέσα σου, μίλα πριν σε πάρει το ποτάμι...»

Ακόμη η αγριοφωνάρα του τρυπώνει στον ύπνο μου και με ξυπνά. Γιατί τότε κιότρεψα, δε μίλησα. Έτρεμα σαν αμούστακο προσπαθώντας να βαστάξω τη θεια να μη σωριαστεί. Λύγι-

* Η Κέρκυρα όπως ονομαζόταν τότε.

σε η έρμη, μαυροφορέθηκε κι έκλαιγε για τη μικρή της κόρη.

Στέκαμε όλοι άπρακτοι σε σχήμα μισοφέγγαρου και κοιτούσαμε τον χαλασμό. Φουστανελάδες με βλέμμα υγρό και τις σπάθες κρεμασμένες στο πλάι, γυναίκες με λευκά τσεμπέρια στα μαλλιά και μωρά παιδιά που έσκουζαν τρομαγμένα στην ποδιά της μάνας. Κι οι μαυροφορεμένες γριές με τους ρόζους στα χέρια σταυροκοπιούνταν μπρος στα κυπαρίσσια.

Όλοι άπρακτοι. Αδερφό δεν είχε. Κι εγώ, ο πρωτοξάδερφος, δεν έβγαλα μιλιά.

Μου 'ρθε, θυμάμαι, η μυρωδιά ρόδου που 'βαζε στα μαλλιά της, κι ύστερα η μύτη της άνοιξε κι έτρεχε, το αίμα της λέκιασε το χώμα. Το μύρισα, ο νους μου θόλωσε. Πήρα βαθιά ανάσα να 'ρθω στα συγκαλά μου και πισωπάτησα αντί να κάνω μπρος να του φωνάξω: «Όπα, ως εδώ!»

Ο άντρας της σκούπισε με τα χοντρά του δάχτυλα τον ιδρώτα απ' το κούτελό του, σήκωσε το βλέμμα και μας κοίταξε. Η ματιά του ήταν κόκκινη. Μεσημέρι μες στο κατακαλόκαιρο κι ήταν μούσκεμα απ' το λιοπύρι, μα μου φάνηκε δακρυσμένος.

Έλυσε γύρω απ' τη μέση του το σακί. Την πάτησε στο στήθος. Την έκανε ένα με τη γη και με δυο τρεις σβέλτες κινήσεις την έχωσε μέσα. Εκείνη ακόμη δεν έβγαζε μιλιά, μονάχα έσκουζε. Σαν να 'τανε μουγγή τού μιλούσε με τα μάτια, για να τη λυπηθεί.

Το χέρι του όμως ήταν σταθερό, λες κι έχωνε τον Αλή πασά στο σακί. Την έραψε μέσα. Βελονιά τη βελονιά. Κι εκείνη η καψερή μονάχα τότε ξέσπασε: «Συγχώρα με, Λάμπρο μ'... Συγχώρα με, τη δόλια».

Ο Λαμπρο-Βέλιος όμως τη σήκωσε ψηλά να τη δει όλο το χωριό μες στο σακί κλεισμένη, να κλοτσάει, να χτυπιέται, να μουρμουράει μια προσευχή. Η θεία λύγισε και γονάτισε δίπλα μου, έσκυψα κοντά της. Σκούπισα το δακρυσμένο μούτρο μου στην πουκαμίσσα να μη με δουν οι χωριανοί να κλαίω σαν γυναικούλα και τον ξανακοίταξα.

Στ' αλήθεια ήταν κι εκείνος δακρυσμένος. Την αγαπούσε, ο έρμος, αλλά έδωσε μια μ' όλη του τη δύναμη και την πέταξε κά-

τω στο φαράγγι. Να πάρει τη μοιχαλίδα ο αφρισμένος ποταμός, να την πνίξει στη θάλασσα.

Ξαδέρφη μου ήταν. Αίμα μου. Θυμάμαι τούτα κι ακόμη με πονάει, όμως τι να 'κανα; Αυτοί ήταν οι νόμοι στα βουνά μας. Αν πήγαινα κόντρα, θα μ' έτρωγε το Σούλι κι ήμουν νέος πολύ για να φαγωθώ. Της είχα πει να βιαστεί να ακολουθήσει βράδυ εκείνον που στα κρυφά αγάπησε. Εκείνος πρόφτασε και το 'σκασε στον κάμπο. Θα 'χε σωθεί, δε μ' άκουσε.

«Αιντε, Μάρκο, τι έπαθες και μαρμάρωσες; Είδες άγγελο με ουρά φιδιού;» μου φώναξε ο Γιώργης που κατέβαινε σαν κατσίκι το φαράγγι στα σκοτάδια. «Βιάσου, θα μας βρει ο ήλιος!»

Άφησα πίσω τον βράχο όπου χάθηκε η ξαδέρφη μου, ξόρκισα τη θύμησή της, άνοιξα το βήμα και τον ακολούθησα στους γκρεμούς. Όσο κι αν το 'θελα να φύγω μακριά απ' τους χαλασμούς, σύντομα θα 'ρχόμουνα για δεύτερη φορά σ' ανάλογη κατάσταση. Κι ακόμα χειρότερη. Μύριες φορές πιο πάνω.

Απ' τα βουνά του Σουλίου ξεκινήσαμε σαν σκοτείνιασε και θέλαμε κοντά εφτά ώρες περπάτημα για να φτάσουμε στην Πάργα κι από κει ποιος ξέρει ακόμα πόσες για τους Κορφούς. Μάθαμε πως οι Φραντσέζοι χάλασαν τους Βενετούς, πήραν το νησί και το 'χαμε έγνοια μη μείνουμε από συμμάχους.

Βαδίζαμε στην άκρη του γκρεμού και σαν γλιστρούσα άρπαζα τις σκάρπες* να κρατηθώ, γδερνόμουν στα βράχια να σωθώ κι οι πέτρες έπεφταν από ψηλά στο ποτάμι που κελάρυζε καλοκαιρινό, ξεθυμασμένο, κάτω στο φαράγγι. Ευτυχώς είχε φεγγάρι και δεν αργήσαμε να πιάσουμε τη σκάλα της Τζαβέλαινας.

Φτάνοντας στην όχθη του ποταμού, χωθήκαμε κάτω απ' τα πλατάνια και κρυφτήκαμε. Λένε για μας τους Σουλιώτες πως

* Είδος θάμνου.

είμαστε δαιμόνιοι σωστοί, πως βλέπουμε και το βράδυ. Κι αυτό το στερνό είναι αλήθεια. Τα πιο πετυχημένα μας γιουρούσια τα κάνουμε πίσσα σκοτάδι· μαύρο το αίμα των εχθρών μας χύνεται κάτω απ' τα άστρα. Μα προσκυνάμε τον σταυρό. Γι' αυτό κι ο Αλή πασάς μάς έχει άχτι.

Ήταν κλεισμένος εδώ και κάμποσα χρόνια στο σαράι του στα Γιάννενα. Ύστερα απ' το χουνέρι που 'παθε στον περασμένο πόλεμο, ασκέρι του δεν πλησίαζε πλέον στα βουνά μας. Μάθαμε όμως πως έστειλε Σκεπεταραίους* μ' άρματα και μπήκαν σε τρία χριστιανικά χωριά που μας φίλευαν καλούδια να τα προστατεύουμε απ' το θεριό. Μακριά από δω. Δυο ώρες απ' τα Γιάννενα.

Μαζεύτηκε το Κριτήριο** των οπλαρχηγών κι αποφάσισε να μη βιαστούμε να τα πάρουμε πίσω. Ήταν διαόλου κανακάρης ο Αλή πασάς, ήθελε να μας ανοίξει μακριά απ' το Κακοσούλι. Δυο φορές που τον πήραμε φαλάγγι δεν του 'γινε μάθημα, το 'ψαχνε ακόμη να μας χαλάσει.

Έπρεπε να 'χουμε τον νου μας κάτω απ' τα πλατάνια. Συχνά τύχαινε κι ανταμώναμε περίπολα και τζασίτες*** του πασά που ερχόντουσαν κρυφά να δουν τις κινήσεις μας. Αν μας πετύχαιναν, θα τραβούσαν τη μαχαίρα τους κρυμμένοι πίσω απ' τις καλαμίες και είναι καλοί στο σφάξιμο οι τζασίτες του Αλή.

Γι' αυτό πήγαινε μπροστά ο Γιώργης που 'ταν θεριό σωστό, απ' τις καλύτερες σπάθες που 'χουμε στο Σούλι. Τον βλέπουν οι Τούρκοι να ορμά έξω απ' τα ταμπούρια μας και βάζουν φτερά στον απαιτό τους. Ξοπίσω του πήγαινα εγώ, που 'μουν ο καλύτερος της φάρας μας στα λόγια. Ο ένας συμπλήρωνε τον άλλο.

Βαδίζαμε σιωπηλοί με μάτια κι αυτιά αγκριμού μη μυριστούμε κίνδυνο. Κάπου κάπου, μια κουκουβάγια έβγαζε φωνή, μια

* Σκεπετάρ: ο Αλβανός.

** Το συμβούλιο των οπλαρχηγών στο Σούλι.

*** Κατασκόπους.

αλεπού μάς έκοβε το μονοπάτι. Για μια στιγμή σταμάταγε, μας κοίταγε με τα κίτρινα μάτια της που έλαμπαν στο σκοτάδι κι ύστερα χανόταν στους θάμνους. Εμείς κοντοστεκόμασταν, αλάζαμε ματιές κι ακολουθούσαμε ξανά την όχθη του ποταμού που κυλούσε βουβό καθώς το φεγγάρι ξεπρόβαλλε ανάμεσα στα πλατανόφυλλα και πάλι κρυβόταν.

Είχαμε κουκουλωθεί με τη μαύρη κάπα να μην καθρεφτίζεται το φεγγάρι στο πρόσωπό μας και προχωρούσαμε σκυφτοί. Καλοκαίρι ήταν, όμως έκανε ψύχρα αυτή την ώρα δίπλα στον παγωμένο ποταμό. Ο Ψαλίδας, ο δάσκαλος που 'χα στα Γιάννενα, μου 'λεγε πως λαθεύαμε που τον λέγαμε Σουλιώτικο. Ήταν ο Αχέρωντας. Ο αρχαίος ποταμός που οδηγούσε στις πύλες του Άδη.

Μέχρι την Πάργα είχαμε ακόμα κοντά έξι ώρες περπάτημα, κι από κει να βρούμε σκαρί με καλό πανί να φύγουμε για την πολιτεία των Κορφών. Το Κριτήριο των οπλαρχηγών μάς πρόσταξε να πάμε να δούμε τι τρέχει στο μεγάλο νησί σαν έφταναν τα χαμπέρια.

Ύστερα από αιώνες οι Βενετοί έχασαν όλα τα νησιά κοντά στις ακτές της Τουρκιάς από κάποιον Βοναπάρτη, που ήταν μέγας στρατηγός της Φραντσέζικης Επανάστασης. Λένε πως έκοψε το κεφάλι του βασιλιά των Παρισίων κι έβαλε φουρνέλο στα φουστάνια των γαλαζοαίματων της Ευρώπης. Απ' άκρη σ' άκρη της Εσπερίας* γινόταν μεγάλος πόλεμος, μυριάδες πέφτανε στις μάχες.

Χάλασε, λέγανε, ο Βοναπάρτης τους Αυστριακούς και τους Βενετσιάνους μ' ένα ασκέρι δέκα φορές πιο μεγάλο απ' του Αλή πασά κι έφερε στη Βενετία και στους Κορφούς τη δημοκρατία. Μακάρι να χάλαγε και τον δικό μας τύραννο, να 'φερνε τη λευτεριά στα Γιάννενα και στην Πόλη, να ησυχάσει ο νους μας. Κι ως έφερνε από κοντά τη δημοκρατία κι όλο του το σόι.

Βέβαια, δεν ήταν μονάχα αυτό που μ' έκανε να ανυπομονώ

* Δυτικής Ευρώπης.

να φτάσω στο νησί. Ήμουν είκοσι δυο χρονώ δίχως γυναίκα, κι έβραζα μέσα μου. Ο καμπίσιος γανωματής, που 'ρχεται στα βουνά μας να τρίψει τεντζερέδες, μου πρόφτασε πως στους Κορφούς το κοριτσομάνι βγήκε στις πλατείες ζητωκραυγάζοντας για τη λευτεριά κι οι Φραντσέζοι τού πέταγαν παστέλια. Αν γινόταν το ίδιο και στα Γιάννενα, θα γέμιζε χανούμισσες το παζάρι.

Ίσαμε τρακόσες είχε στο χαρέμι του ο τύραννος, πασάς θα πεις... Πάντως, εγώ το λέω, κι αν το ξομολογηθείς αμαρτία δεν είναι, είχα μεγάλη κάψα να δω το κοριτσομάνι στους Κορφούς. Περισσότερο ακόμα κι απ' τους Φραντσέζους, που λέγανε πως φορούσαν στενά παντελόνια και καπελαδούρες με τρίχρωμη κονγκάρδα, κι οι ξιφολόγχες τους ήταν μακριές σαν τις σπάθες μας. Απ' τις τσουνκίδες, συμπάθα με, προτιμώ τα λουλούδια του κάμπου.

Ήθελα να μυρίσω τα αρώματά τους, να τις δω ντυμένες με τα φορέματα απ' τα Παρίσια, της μοδός. Εκείνα που 'καναν τη μέση των κοριτσιών δαχτυλίδι και φούσκωναν τα στήθια τους σαν βόλια να σου βγάλουν τα μάτια. Αυτά μου 'λεγε ο γανωματής και με φούντωνε, κι ο Γιώργης, ο γοργοπόδαρος που τράβαγε προς τις καλαμιές, έλεγε με τη σειρά του πως με χάλασαν τα Γιάννενα και τα γράμματα.

Απ' τη μια είχε τα δίκια του ο μουργο-Γιώργης που φέρνει σε στριμμένο άντερο, μα σαν σε εμπιστευτεί σου φανερώνει το παιδικό χαμόγελο που κρύβει. Όμως αυτός ήταν κούτσουρο απελέκητο, ενώ εγώ πήγα και σε σχολή στα Γιάννενα. Κάτι παραπάνω σκάμπαζα απ' τις φοβέρες του Γιώργη. Ήξερα για τη Μαγδαληνή απ' το Βαγγέλιο, ήξερα και για την ωραία Ελένη που έκλεψαν οι Τρώες.

Του 'τρεχαν τα σάλια του γανωματή όταν μου μολογούσε ταμαντάτα για τις Κορφιάτισσες. Έλεγε πως αυτές δεν ήταν σαν τις καμπίσιες, που 'ναι καμένες απ' τον ήλιο και τις δουλειές στον αγρό. Μήτε φέρνουν στις Σουλιώτισσες που είναι όμοιες με τους άντρες στη σπάθα κι έχουν τα χέρια ροζιασμένα, σκληρά σαν πέτρα. Οι Κορφιάτισσες δε μύριζαν μπαρούτη, αλλά λε-

βάντα. Φορούσαν πολύχρωμα καπέλα με φτερά και τα μαλλιά τους έπεφταν λεύτερα στους ώμους.

Ούτε ήταν κλεισμένες στα χαρέμια, όπως οι γυναίκες του πασά. Άρπαζε τις πιο όμορφες στα Γιάννενα ο τύραννος και τους έβαζε φερετζέ να μην τις δει άντρα μάτι. Κι αφού τις γλένταγε και τις βαριότανε, τους έβρισκε άντρα κάποιον ακόλουθο ή πιστό δερβέναγα* και τους τις φόρτωνε γιατί τ' άρεσαν τα μικρά.

Ύστερα τ' ασκέρι του Αλή πασά έβγαινε σβάρνα στους μαχαλάδες της πολιτείας και μάζευε όλα τα όμορφα, κι αρσενικά και θηλυκά. Έτρεμαν τα κορίτσια των χριστιανών σαν πήγαιναν στη βρύση, λάσπωναν το πρόσωπό τους, να ασχημύνουν. Τ' αρσενικά το ίδιο και χειρότερα. Με το ξουράφι τούς χαράκωνε τα μάγουλα ο κύρης τους, μην τα πάρει ο πασάς γιουσουςφάκια.

Τον σταυρό μου έκανα που γλίτωσα απ' το ντιβάνι του τότε που 'μουν κι εγώ στα Γιάννενα, νέος κι όμορφος, καθώς λέγανε. Και τον ξανάκανα μες στα χαμόγελα αφού ήμουν πλέον στον δρόμο για τα κοριτσόπουλα των Κορφών.

Πέρασαν κοντά δυο ώρες απ' όταν ξεκινήσαμε, ξεμακρύνουμε απ' τα πλατάνια και μπήκαμε στις καλαμιές. Χειμώνα καιρό ο κάμπος γίνεται βούρκος και κάθε σου βήμα κοντά στα νούφαρα μπορεί να σε βγάλει στον Άδη. Όχι πως, καλοκαίρι πια, έμοιαζε ξερότοπος. Βάλτος ήταν. Η υγρασία σου μπουκωνε τη μύτη, η μυρωδιά απ' την κοπριά στις πέτρα στάνες σε ζάλιζε και τα όρια των χωραφιών με τον βούρκο χάνονταν στο σκοτάδι. Ευτυχώς που ο Γιώργης γνώριζε καλά τα μονοπάτια κι είχαμε το φεγγάρι οδηγό.

Μας έμπασε στους αραβόσιτους σιμά στα χαντάκια, καβαλή-

* Αρχηγός φρουράς για την προστασία στενών περασμάτων επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

σαμε ξύλινα γεφύρια που 'τρίζαν και τα βατράχια το 'χαν ρίξει στο τραγούδι. Μοναδικός εχθρός στον ορίζοντα τα κουνούπια. Ασκέρια ολόκληρα από κουνούπια μάς πολιορκούσαν και μας ρούφαγαν το αίμα σιγά σιγά κι αχόρταγα. Όχι μεμιάς, όπως κάνει το βόλι του Τούρκου. Δε βιάζονται να ξεδιψάσουν· το φχαριστιούνται το αίμα σαν να 'ναι κρασί.

Ο Γιώργης βάδιζε μπροστά μου με μεγάλες δρασκειλές κι εγώ ακολουθούσα λαχανιασμένος μην τον χάσω και χαθώ στη λασπουριά. Όλοι οι Σουλιώτες είμαστε γοργοί, τρομάζει ο εχθρός απ' τη σβελτάδα μας, αλλά αυτός είναι σκέτο θάμα.

«Στάσου, Γιώργη, να πάρουμε μια ανάσα!»

«Αίντε, προχώρα, ψευτοκαλαμαρά, θα βγει ο ήλιος κι αν μας δει μάτι εχθρού πριν φτάσουμε στην Πάργα, έχετε γεια, ραχούλες...»

«Μια ανάσα, Γιώργη», είπα κι έπεσα χάρω στις καλαμιές.

Στάθηκε, γύρισε απότομα, με κοίταξε. Τ' αγριωπό του βλέμμα γυάλισε. Μου φάνηκε πως έτριξε και τα δόντια του, που τα 'χε μακρουλά σαν του αλόγου. Μάτια και δόντια ήταν τα μόνα που ξεχώρισα από δαύτον. Το μανουρισμένο απ' τον ήλιο μούτρο του ήταν κρυμμένο στο σκοτάδι, όπως και τα κόκαλα που εξείχαν στα μάγουλα και στο τσαγούλι, η φουντωτή μουστάκα και το σημάδι απ' το γιαταγάνι πάνω απ' το φρύδι. Όσο για τις κουμπούρες και τη λευκή του φορεσιά, ήταν όλα σκεπασμένα με τη μαύρη κάπα. Άγριος και μαύρος, θεριό σωστό, έμοιαζε μ' αρκούδα έτοιμη να μου χυμήξει.

Εγώ δεν είμαι αγροίκος σαν τον Γιώργη. Δε μου λείπει μπόι κι είμαι γεροδεμένος από φτιαξιά, όμως τα χέρια μου δε μοιάζουν με τσουγκράνες σαν του μούργου. Μήτε σκορπώ φοβέρες όπου σταθώ. Αυτά κάνουν τα Βαγγέλια κι οι σχολές, και το πρόσωπό μου, λεν οι θειες, φέρνει του αρχαγγέλου Γαβριήλ στο εικόνισμα της εκκλησιάς του Αϊ-Δονάτου. Το 'χω προσέξει από παλιά πως οι κοπελιές μού χαμογελούν πίσω απ' τις αυλόπορτες.

«Πρώτο και καλύτερο γιουσсуφάκι θα σ' είχε ο πασάς», έλε-

γε και ξανάλεγε ο Γιώργης κι η κοιλιά του τρανταζόταν απ' το γέλιο. Κι ας έχω μάτι, μουστάκι και μαλλιά μαύρα σαν του κόρακα κι είναι κατάρρα με τα κοράκια να τα βάζεις.

Μ' άρπαξε απ' το γιλέκο, με σήκωσε, μ' έσπρωξε να πάρουν με ξανά το μονοπάτι, μα απότομα έσκυψε στις καλαμιές και με τράβηξε κάτω. Μου 'κλεισε το στόμα με τη χερούκλα του που βρόμαγε κλεμμένα γίδια κι έχωσε τη σπάθα του στη λάσπη να μην αστράφτει στο φως του φεγγαριού. Σηκώθηκε σιγά σιγά, κοίταξε ανάμεσα στις καλαμιές· μαζεύτηκε πάλι.

«Σσος», μου 'κανε και με τράβηξε, πέσαμε στις λάσπες.

Τότε ένιωσα κι εγώ τα βήματα πάνω στα ξερόχορτα. Οι χτύποι της καρδιάς μου δυνάμωσαν κι άκουσα μια φωνή. Φωνή αρβανίτικη, βραχνή και μεθυσμένη.

«Κακό χαμό που 'θελες πάλι τον εβρήκες, παλιοζαγάρι*, με το ρακί του Γκιόνη... Αν μου χαλέψει** πάλι γρόσια, θα του πάρω την κεφαλή!»

«Τον σηκώσαμε απ' το προσκέφαλο στα άγρια χαράματα, τι πρόσμενες;»

Τ' αρβανίτικα τα γνώριζα καλά, αλλά έγγραφα μονάχα στα ρωμαίικα. Τα αρβανίτικα δεν τα 'γραφε κανείς. «Στο Βαγγέλιο ο Χριστός κρένει ρωμαίικα», μου 'λεγε ο καλόγερος Σαμουήλ κι εγώ έκανα τον σταυρό μου πίσω απ' τις καλαμιές μουρμουρίζοντας στη γλώσσα Του: «Βόηθα μας, Θε μου, βόηθα!»

«Το τηράς το φεγγάρι;» με γύρισε απ' τις προσευχές η βραχνή φωνή.

«Το τηράω, γκαβούλιακας είμαι;» αποκρίθηκε η άλλη.

Παραμέρισα τις καλαμιές και κοίταξα με προσοχή. Ήταν δυο. Ένας ψηλός, γεροδεμένος κι ένας κοντός, χοντρός που κούτσαινε. Σκοτάδι ήταν, πέρα απ' τις σκιές τους δεν ξεχώριζα τίποτε άλλο. Μου 'μοιασαν με τη φαμίλια του Καραγκιόζη.

* Ζαγάρι: κυνηγετικό σκυλί· υποτιμητικός χαρακτηρισμός ανθρώπου.

** Γυρέψει.

«Αν μου ξαναζητήσει γρόσια ο Γκιόνης, θα στείλω την κεφαλή του να ξευγαρώσει το φεγγάρι!»

«Καλά, καλά...»

«Κι αυτή η μικρή του κόρη, αχ, ωρέ, κάτι μαστάρια που 'χει η άπιστη. Με το καλό ή τ' άσχημο θα τη μαγαρίσω...»

«Καλά, καλά...»

«Τι καλά, καλά μού τσαμπουνάς! Την είδες, ωρέ, ψες το πρωί στη βρύση που σήκωσε τα φουστάνια κι έλουσε τα απόκρυφά της;» Η ψηλή σκιά ακούμπησε τον ώμο της κοντόχοντρης κι αφού κοίταξε πάλι το φεγγάρι είπε: «Αλλάχ, Αλλάχ, δώκε κι εμένα χαρέμι σαν του πασά να το γιομίσω με τις κόρες του Γκιόνη».

«Θα τα φάω τα σκυλιά», μου ψιθύρισε ο Γιώργης και τα μάτια του άστραψαν σαν του λύκου. Ήταν μοβόρος με τη σπάθα, αλλά δεν ήταν μπουνταλάς. Πρόσμενε να δει πού θα το πάνε.

«Φέρε να πιω να ξεχάσω, γαμώ τον σταυρό τους, άιντε, προχώρα, κούτσαυλε, στούμπε, που αν δεν είχες εμένα να σου στέκομαι, σιγά μη σ' έπαιρνε ο πασάς στη δούλεψή του...»

«Σαν εμένα δεν υπάρχει άλλος στο ντουφέκι», είπε θυμωμένος ο κοντόχοντρος και τινάχτηκε πέρα. «Στάσου εδώ που 'μαστε, στοίχημα το ρακί. Τον βλέπεις εκείνο τον κορμό στις πενήντα οργιές*;> φώναξε κι έβγαλε τον σισανέ** απ' τον ώμο του.

«Πού 'ν' τος;»

«Μπορεί να 'μαι στούμπος, αλλά εσύ 'σαι στραβάδι!»

Ο κοντόχοντρος σήκωσε το χέρι, έδειξε το κουφάρι του δέντρου κι ο Γιώργης έβγαλε το καριοφίλι απ' τη ράχη του. Με σκούνησε να βγάλω τις πιστόλες μου και να πάρω θέση για γιουρούσι. Όμως ο ψηλός λαχταρούσε το ρακί περισσότερο απ' τα άρματα. Ήπιε μια γουλιά απ' το φλασκί, χτύπησε κάτω το ποδάρι και ξεφύσησε.

* Μονάδα μέτρησης μήκους, όση η απόσταση ανάμεσα σε δύο τεντωμένα χέρια (περίπου 1,8 μέτρα).

** Ντουφέκι οθωμανικής κατασκευής.

«Συγχώρα με, Ομέρ, συγχώρα με, μου χάλασαν το μυαλό οι διαβολοκόρες του Γκιόνη», είπε με τη βραχοφωνάρα του. «Αίντε, πάμε, έχουμε αργήσει, οι άλλοι θα 'χουν σκυλιάσει δίχως ρακί...»

Και κίνησαν κούτσα κούτσα, χάθηκαν πίσω απ' τις καλαμιές, και τα βατράχια δυνάμωσαν τα κρωξίματα κάτω απ' το φεγγάρι που 'γερνε προς τη μαύρη θάλασσα στο βάθος. Σηκωθήκαμε και για λίγο ακόμα τους ακολουθήσαμε κρυμμένοι στις καλαμιές να σιγουρευτούμε για πού τραβούσαν. Πήγαιναν για τον λόφο όπου ήταν το λημέρι τους. Ακούσαμε τα χλιμιντρίσματα κι είδαμε τις αναμμένες φωτιές, μυρίσαμε τα ψητά αρνιά που άρπαξαν απ' τους χωριανούς του κάμπου.

Αρματολοί πληρωμένοι απ' τον Αλή πασά. Αλβανοί που τούρκεψαν και φορούν βρομερές φουστανέλες, μαύρα σκουφιά στην κεφαλή και τις πιστόλες σταυρωτά στο σελάχι*. Τους είχα ξαναδει πριν από μέρες. Λούφαζαν στο χάνι ψηλά στον λόφο για να ελέγχουν τον κάμπο και τον δρόμο απ' την Πρέβεζα για την Πάργα, μα πάνω απ' όλα είχαν τον νου στα μονοπάτια που 'δεναν την Πάργα με το Σούλι. Όπλα και μπαρουτή από κει τα παίρναμε. Μέχρι τα χθες απ' τους Βενετούς. Γιατί να ξινίζουν με τα γρόσια μας οι Φραντσέζοι;

«Αίντε, πάμε», μου 'πε ο Γιώργης κι άλλαξε μονοπάτι μες στις καλαμιές, άνοιξα κι εγώ το βήμα για να τον προφτάσω.

Αποφύγαμε τους βάλτους που πύκνωναν κοντά στη θάλασσα κι ανεβήκαμε στην πλαγιά ανάμεσα στις σκάρες και τις μουριές. Μέχρι την Πάργα είχαμε ακόμα αρκετές ώρες. Έπρεπε να βιαστούμε να μη μας βρει ο ήλιος σε τόπο του Αλή πασά, γιατί οι αρματολοί του διψούσαν για αίμα και κομμένα κεφάλια. Την πληρωμή τους μ' αυτά θα την έπαιρναν.

* Φαρδιά ζώνη όπου έβαζαν κουμπούρια και μαχαίρια οι αρματομένοι.

Απ' το σαράι του πασά πάνω στη βάρκα

Τρία χρόνια ήμουν στα Γιάννενα για να μάθω γράμματα, να προκόψω, κι όμως μονάχα μια φορά βρέθηκα κοντά στον γυναικωνίτη του πασά. Λίγους μήνες πριν με στείλουν στους Κορφούς.

Ήταν ακόμη χειμώνας κι η λίμνη καθρέφτιζε τα χιονισμένα βουνά και τους μινιεδες, όπου οι μουεζίνηδες τραγουδούσαν προσευχές στον Αλλάχ. Τα σοκάκια στους μαχαλάδες με τα χαμόσπιτα ήταν λασπωμένα απ' τις βροχές κι η πολιτεία μύριζε κάπνα απ' τα αναμμένα μαγκάλια. Το κρύο περόνιαζε.

Όταν πρωτοπήγα στα Γιάννενα γράφτηκα στην Μπαλαναία Σχολή, μα πώς να αντέξω, Σουλιώτης πράμα, τις παραξενιές τους και το καμτσίκι; Έφυγα και πήγα κοντά στον Ψαλίδα που 'ταν κοσμογυρισμένος. Άσε που 'ταν και σύμβουλος του πασά και μπορεί να μάθαινα τι σκάρωνε ο τύραννος.

Πήγαινα μαζί με τον Ψαλίδα στο σαράι, να του κουβαλώ τα πράματα: χαρτιά, μελάνια, χάρτες, γυάλινα δοχεία κι όργανα επισημονικά. Έδειχνε στον πασά πειράματα φυσικής, κι εκείνος, σαν να τον βλέπω πάλι μπρος μου, στο βάθος του μεγάλου οντά καθόταν οκλαδόν στο μακρύ ντιβάνι και χάιδευε τη λευκή γενειάδα του που τον έκανε να μοιάζει με δέσποτα. Όμως δε μύριζε λιβάνι. Ρούφαγε το μακρύ, πάνω από μια οργιά, τσιμπούκι του και γέμιζε καπνούς από χασίσι το σαράι, που 'χε στρωμένα περσικά χαλιά και στους τοίχους κρεμασμένες ασημένιες χαντζάρες.

Εμένα τα πειράματα δε μου τάραζαν την ψυχή. Τις χανού-

μισσες γύρευα να δω, που ο πασάς τις χαιρόταν κι ευφραινόταν κάθε βράδυ. Τα τραγούδια που 'παιζα με τον ταμπουρά* μου κι άνοιγαν τις ποριές** των αυλών στα καμποχώρια πίστεψα ο άμαθος πως θα ξεμαντάλωναν και την καρδιά μιας χανούμισσας. Έστω για ένα βράδυ. Συγχώρα με, Χριστέ μου, τον αμαρτωλό. Για την Κόλαση γνώριζα, όχι όμως και για τους ευνούχους που φυλούν τα χαρέμια με τις κοφτερές τους χαντζάρες.

Βγήκα απ' την πόρτα δίχως να με πάρουν είδηση και κοίταξα έξω απ' το σαράι την τρανή αυλή μες στο κάστρο. Μια φλογέρα κι ένα ντέφι έπαιζαν και η αλυσοδεμένη αρκούδα χόρευε. Γύρω απ' τον αρκουδιάρη μαζεύτηκε κόσμος και ντουνιάς, έλεγαν χωρατά και γλένταγαν. Πιο κει οι καμήλες μασούλαγαν σανό και σου πλήγωναν τη μύτη απ' τη βρόμα. Δίπλα στο σαράι το τζαμί, τα κανόνια στις πολεμίστρες πάνω απ' τη λίμνη και στο βάθος η μεγάλη πύλη του κάστρου.

Εκεί κοντά ήταν και τα μαγειρεία όπου έψηναν φαγιά για χιλιάδες νοματαίους που γυρόφερναν στην Αυλή του πασά. Μύριζες τα πιλάφια κι έσκουζε το στομάχι σου. Αλλά δεν ήταν για σένα. Ήταν για τους αυλικούς.

Άλλοι κουβέντιαζαν όρθιοι, άλλοι κατάχαμα, έμποροι, γραμματικοί και δερβίσηδες με τα ψηλά τους καπέλα, κι άλλοι πολλοί με λογιών λογιών φορεσιές, ανατολίτικες, αράπικες, ρωμαίικες, εβραϊκές, ακόμα και φράγκικες, και κάμποσοι ακόμα, οι περισσότεροι, ήταν αρματολοί ντυμένοι με βρομερές φουστανέλες ή μπουραζάνες***. Στηρίζονταν στους μακριούς σισανέδες τους, έτοιμοι να σ' ανάψουν το βόλι αν διέταζε ο πασάς.

Σήκωσα τη ματιά μου ξερβά και κοίταξα τον γυναικωνίτη. Ψηλός πολύ, δυο όροφοι με καμάρες και περίτεχνη σκεπή, κολλητά στο κεντρικό σαράι. Οι φρουροί που τον φύλαγαν ήταν ξά-

* Έγχορδο μουσικό όργανο, εικάζεται πως είναι πρόγονος του μπουζουκιού. Ταμπουρά έπαιζε και ο στρατηγός Μακρυγιάννης.

** Μέρος για πέραςμα, πόρτα αυλής ή χωραφιού.

*** Πολύ φαρδιά παντελόνια.

πλα στο κοκκινόχωμα κι έπαιζαν στα κόκαλα τους μισθούς τους. Ήταν η ευκαιρία μου.

Με μια ανάσα χώθηκα στον διάδρομο που χώριζε το σαράι απ' τον γυναικωνίτη κι ανέβηκα την ξύλινη σκάλα για τον επάνω όροφο. Μ' έσερνε απ' τη μύτη το γιασεμί που 'βαζαν στον κόρφο τους οι χανούμισσες και η καρδιά μου χτυπούσε στ' αυτιά σαν νταούλι. Έκρυψα το κεφάλι μου μ' ένα σακί μη με δει κάνα μάτι κι ύστερα με μαγαρίσει, και πλησίασα στην ξύλινη πόρτα. Έσκυψα στην κλειδαρότρυπα, έβαλα το μάτι.

Κι είδα τα γυμνά πέλματα απ' τις χανούμισσες κι άκουσα τα γελάκια. Μ' έπιασε τρέμουλο. Έβαλα στην τρύπα και τ' άλλο μάτι, μπας κι έβλεπε περισσότερα, δεν τις χόρταινα, δεν είχα χρόνο, έπρεπε να βιαστώ. Έκανα ν' ανοίξω το μάνταλο της πόρτας, μα τότε βρόντηξε πίσω μου μια αγριοφωνάρα. Γύρισα κι είδα έναν αράπη ψηλό σαν κυπαρίσσι. Τράβηξε τη μαχαίρα απ' το ζωνάρι του κι όρμησε να με σφάξει.

Ευτυχώς που 'μαι από ράτσα γοργοπόδαρη, το 'χω να το καυχιέμαι. Έτρεξα, πήδηξα απ' το παραθύρι κι έπεσα από ψηλά μες στη λάσπη. Πέρα απ' τη βρόμα, ούτε γρατσουνιά. Ακόμη τον σταυρό μου κάνω. Τον μούντζωσα που με θωρούσε ψηλά απ' το παραθύρι και γελούσε. Έκανε να τρέξει στη σκάλα και πετάχτηκα όρθιος, μπλέχτηκα στο πλήθος που 'κανε πέρα να αποφύγει τον βρομιάρη κι έτρεξα, κρύφτηκα πίσω απ' τα μαγειρεία. Έβγαλα το σακί απ' το κεφάλι και πλύθηκα εκεί που ξεδιψούσαν τ' άλογα. Άρπαξα καθαρά ρούχα απ' το πλυσταριό, ντύθηκα και βγήκα απ' την κεντρική πύλη του κάστρου έξω στην πολιτεία δίχως να με καταλάβουν. Τυχαίος δεν ήμουν. Κάτι ήξερα από τα γεννοφάσκια μου κλεφτοκοτάς του κάμπου.

Μέχρι πριν από τρεις μήνες εκεί ήμουν, στα Γιάννενα, στη σχολή του Ψαλίδα που 'ξερε όλες τις λαλιές και τα γράμματα του κόσμου – τους αρχαίους και τους νέους φιλοσόφους απ' την Εσπερία, ήξερε μαθηματικά και φυσική, τον Ηρόδοτο και τον Πλούταρχο, κι όλες τις αρχαίες ιστορίες. Ο Φώτος Τζαβέλας, που ήταν ο πρώτος καπετάνιος στο Κριτήριο των οπλαρχη-

γών, μ' έστειλε στα Γιάννινα. Κι όχι μονάχα για κατασκοπεΐα.

«Το Σούλι πάντα έχει πόλεμο, γιατί να 'χει μόνο ο πασάς γιατρούς;» του 'πα και, λέγε λέγε, τον έπεισα.

Τα γιατροσόφια της μαμής δεν έφταναν, έπρεπε να 'χουμε κι εμείς κάποιον σπουδαγμένο να σε φέρει πίσω απ' τον Άδη. Γιατρός ξένος κίότευε να 'ρθει στο Κακοσούλι, οπότε έστειλαν εμένα, με παράδες απ' τη φάρα του Τζαβέλα, που ήμασταν και βλάμηδες*. Να μάθω τις προθέσεις του πασά, να μάθω να γιατρεύω κι απ' τα βόλια.

Μη θαρρείς πως παρουσιάστηκα στον πασά με τις πιστόλες στο ζωνάρι λέγοντάς του: «Τα σέβη μου, πολυχρονεμένε, καλώς τα δέχτηκες απ' το Κακοσούλι που σε μαγάρισε!» Κρυφά πήγα στα Γιάννινα, ντυμένος σαν καμπίσιος απ' το Μαργαρίτι. Δήθεν πως ήμουν ψυχογιός ενός μπάρμπα του αγά Ισλάμ Πρόνιου, που 'ταν φίλος αδερφικός του Τζαβέλα. Διότι αν μάθαινε ο πασάς πως ήμουν Σουλιώτης, θα με σούβλιζε ή θα με έμπαζε γιουσουφάκι στο αρσενικό χαρέμι του. Είχε κι από αυτό ο τύραννος, μην ξεχνάς. Αλλά τα σουβλιά είναι για τα αρνιά, δεν είναι για τον πάτο μας.

Μια μέρα όμως έκλεισε η σχολή του Ψαλίδα κι έμεινα ορφανό από γράμματα. Λένε πως είχε να κάνει με τον χρυσό που άρπαξε ο Βοναπάρτης απ' τις βενετσιάνικες τράπεζες, κι έτσι δεν πρόλαβα να γυμνάσω τον νου για να φύγω στη Βιέννη –κει έφτιαχναν γιατρούς– μα να πάω ξανά στην Μπαλαναΐα, δεν πήγαινα. Σου 'παιρναν το κεφάλι με τις αρχαίες γραφές. Ο Ψαλίδας τα 'λεγε και τα 'γραφε απλά, όπως αυτά που μιλάμε. Κοντά του έμαθα ακόμα και λίγα φραντσέζικα, χρήσιμα θα τα 'βρισκα στην πολιτεΐα των Κορφών.

Τι θέλω και τα μολογάω όλα αυτά, τι αξία έχουν τα γράμματα μπρος στο φούντωμα του άντρα; Σε λίγο θα 'μουν στο νησί να δω τις όμορφες. Μα τον Χριστό, αν ήμουν αγραοίκος σαν τον Γιώρ-

* Αδελφοποιτός, φίλος με τον οποίο έχει δοθεί αδελφικός όρκος φιλίας.

γη, θ' άρπαξα μια και θα την έσερνα στο Σούλι. Όμως ο Γιώργης, που το 'χε στο αίμα του, ετοιμαζόταν για στέφανα με την αδερφή μου, τη Δέσπω, κι εγώ ήμουν αγαθός για τέτοιες κλεψιές.

«Σε χάλασαν τα γράμματα και τα Γιάννενα, ψευτοκαλαμαρά», έλεγε και ξαναέλεγε ο Γιώργης. Βαρέθηκα να τ' ακούω. Όμως έβγαξα τον ταμπουρά που 'χα πάντα στη ράχη, του έστηνα ένα τραγούδι για τα γιουρούσια του κι έμενε με το στόμα ορθάνοιχτο.

Για πόλεμο και γιορτές είμαστε μεις οι Σουλιώτες πρώτοι. Κι αν στα γιουρούσια έμενα πίσω, μ' έσωζε ο ταμπουράς μου και δε μ' έλεγαν κιότη στο Σούλι. Μ' έσωζε που 'μουν και βλάμης του Τζαβέλα. Αμαρτία που μολογάς αμαρτία δεν είναι, λέει ο Σαμουήλ.

Η μάνα μου όμως το 'χε μαράζι κι έπαχνε να βρει τι θα με κάνει. Τους κιότηδες τους πετροβολούν στο Σούλι. Σαν είδε πως από μικρός δεν τ' αγαπούσα τ' άρματα ξημεροβραδιαζόταν μπρος στο εικόνισμα της Παναγιάς και με τις πολλές μετάνοιες μ' έστειλε στον καλόγερο στο Κούγκι.

Εκείνος μ' έστηνε μπρος στο ψαλτήρι και μου μάθαινε τις Γραφές, και τις Κυριακές από δώδεκα χρονώ έψελνα στον Αϊ-Γιώργη. Μ' έβλεπαν οι θειάδες μου και μουρμούραγαν αναμεταξύ τους, πως δίπλα στον Σαμουήλ μάθαινα τον λόγο του Θεού και αν με τα καριοφίλια δε συμπεθέριαζα, θα παντρευόμουν τους αγίους. Θα με κυνηγούσαν τα βόλια άδικα κι αν μια διαολοστιγμή με πρόφταιναν, θα 'μπαινα απ' τους πρώτους στον Παράδεισο.

«Αϊ-Βοναπάρτη, βάλε το χέρι σου», μονολογούσα καθώς πλησιάζαμε στην Πάργα.

Δίχως πασά ή βασιλιά ήτανε κι οι Φραντσέζοι, σαν εμάς, ελεύθεροι. Θα καταλάβαιναν, θα μας στέκονταν. Κι ο Αϊ-Βοναπάρτης, ίδιος με τον Αϊ-Γιώργη πάνω στο άλογό του, θα σκότωνε το θεριό με τα λευκά γένια και τη θεόρατη κοιλιά που δεν είχε χορτασμό.

Δώρο ή γράμμα για τον Βοναπάρτη μαζί μας δεν είχαμε. Το

Κριτήριο των οπλαρχηγών μάς έστειλε να ψυχανεμιστούμε τη νέα κατάσταση στο νησί. Να μάθουμε όσο μπορούσαμε περσότερα κι ύστερα πάλι πίσω στα βουνά μας, να πούμε για όλα αυτά που είδαμε κι ακούσαμε. Και το Κριτήριο θα αποφάσιζε τι έπρεπε να κάνουμε παραπέρα.

Φτάσαμε στα όρια της Πάργας όταν ξημέρωνε, το καταλάβαμε απ' τις μυρωδιές του λεμονοδάσους. Ο ήλιος που φάνηκε στις κορφές φανέρωσε μπρος μας κτήματα με ελιές και πιο πέρα μυριάδες πορτοκάλια να κρέμονται απ' τα δέντρα στις πλαγιές κοντά στη θάλασσα. Η μύτη μάς πήρε απ' το χέρι, μπήκαμε σ' έναν πορτοκαλεώνα, φάγαμε, σκάσαμε απ' το φαί και γεμίσαμε τα ταγάρια μας ως πάνω.

«Άιντε, βιάσου», μούγκρισε ο Γιώργης.

«Αμάσητα τα κατεβάζω, θα μου σταθούν», αποκρίθηκα με μπουκωμένο στόμα κι ορμήσαμε στον κατήφορο.

Πέρα απ' τις ελιές, στην κορυφή του θεόρατου βράχου πάνω απ' τη θάλασσα, αντικρίσαμε το κάστρο της Πάργας. Με τα κανόνια στις πολεμίστρες και τα σπίτια μες στα τείχη στριμωγμένα το ένα πλάι στ' άλλο σαν κουκουνάρια. Τα καμπαναριά ξεχώριζαν πάνω απ' τις σκεπές. Στρίβοντας δεξιά απ' τα βάτα, αντικρίσαμε και τα χαμόσπιτα έξω απ' το κάστρο, κι από κάτω τον γιαλό καταγάλανο.

Σταθήκαμε στο ύψωμα, πήρα βαθιά ανάσα και τα ρουθούνια μου γέμισαν θάλασσα. Χαμογέλασα του Γιώργη, μα εκείνος ο μούργος αγέλαστος. Έστριψε το φουντωτό μουστάκι του κοιτάζοντας κάτω τον γιαλό.

Ήρεμο το πέλαγος κι οι βάρκες δεμένες στην ξύλινη προβλήτα. Οι ψαράδες έλεγαν χωρατά και πολεμούσαν με δίχτυα και ψάρια που χόρευαν ακόμη ζωντανά πάνω στα ξύλινα σκαριά τους. Κοίταξα πάλι το κάστρο και στην κορυφή ξεχώρισα ένα τρίχρωμο μπαϊράκι. Μπλε, κόκκινο, λευκό.

«Φραντσέζικο», είπα στον Γιώργη κι εκείνος ξίνισε το μούτρο κι όρμησε στον κατήφορο για τ' ακρογιάλι.

«Κακοσουλιώτες, Κακοσουλιώτες!» φώναξε ένας ξυπόλυτος με μπαλωμένη βράκα κι οι ψαράδες μαζεύτηκαν κοντά του πάνω στην ξύλινη αποβάθρα.

Σήκωσα το χέρι και τους χαιρέτησα από μακριά, να καταλάβουν πως είχαμε καλό σκοπό. Μας αγαπούσαν και μας φοβόνταν ταυτόχρονα. Βλέπουν τους ξυρισμένους μας κροτάφους, την αλογοουρά πίσω απ' το σκουφί, κατανοούν πως είμαστε Σουλιώτες και τους πιάνει τρέμουλο. Είναι οι ιστορίες που 'χουν ακούσει. Ένας Σουλιώτης κάνει για δέκα του πασά, λεν οι ξύπνιοι και καλά λεν. Όμως κάποιοι Παργινοί μάς κακολογούσαν πως ήμασταν αγροίκοι και ληστές. Πιστεύαμε στον ίδιο Θεό και έπρεπε να μας λογαριάζουν για φίλους. Αν κίναγε ο Αλή πασάς να τους χαλάσει, ποιος άλλος θα τους στεκόταν;

Κατεβήκαμε την πλαγιά σαρώνοντας χορτάρια και θάμνους στο διάβα μας, σηκώνοντας σκόνη. Πλησιάσαμε στις βάρκες τους κι αυτοί μαζεύτηκαν ακόμα πιο κοντά ο ένας στον άλλο κι αντάλλασσαν φοβισμένες ματιές. Ανοίξαμε τις μαύρες κάπες μας και άστραψαν οι λευκές φουστανέλες κι οι πιστόλες μας.

«Καλώς σας βρήκαμε, χριστιανοί», είπε ο Γιώργης και δεν ξαναμίλησε. Ήξερε πως μπήκαμε στα λημέρια μου.

«Ο Χριστός μαζί σας», αποκρίθηκε ένας ανοιχτομάτης με σκούρα βράκα και κουρελιάρικο γιλέκο, κι έκανε ένα βήμα μπροστά. Θα 'ταν δε θα 'ταν στην ηλικία του πατέρα μου, κοντά πενήντα χρονών. Ψαρά τα μαλλιά και τα γένια του. Πρόσωπο σκληρό, ρυτιδιασμένο πρόωρα απ' τον ήλιο, οι παλάμες του καμένες απ' το αλάτι. «Τι καλό σάς φέρνει στον τόπο μας, αδερφοί Σουλιώτες;»

Ήταν ξύπνιος κι άρχισε με μαλαγανιές.

«Ψάχνουμε βάρκα με καλό πανί να φύγουμε για τους Κορφούς».

«Βλέπω πως έφτασε και στο Σούλι το μαντάτο για τον ερχομό των Φραντσέζων», είπε ο ψαράς και κοίταξε την κορφή του

κάστρου, όπου κυμάτιζε το τρίχρωμο μπαϊράκι του Βοναπάρτη. Έπρεπε να μάθω, δίχως να φανερώσω όσα γνώριζα. Τα μάτια του σπίθιζαν, έπρεπε να προσέχω. Γέμισε ο τόπος με σπιούνους του πασά.

«Αμ δε θα έφταναν τα μαντάτα, χριστιανέ;» του 'πα. «Τέτοιο θα 'ν' το μπαϊράκι αν ξανασηκωθούν οι Ρωμιοί;» ρώτησα κάνοντας τον ανήξερο.

«Μονάχα ο Θεός ξέρει...»

«Ήρθε κι ο Βοναπάρτης στους Κορφούς;»

«Είναι μικροί οι Κορφοί για του λόγου του. Άλλο έχει αυτός στο μάτι...»

«Τα Γιάννενα;»

«Μονάχα ο Θεός ξέρει».

Δε θα του 'παιρνα εύκολα κουβέντα αυτουνού. Ήτανε ξύπνιος, καλά το κατάλαβα. Οι υπόλοιποι ψαράδες ένιωσαν πως δε γυρεύαμε μπελάδες και γύρισαν πίσω στα δίχτυα τους. Έκavian πως τα μαντάριζαν και μας λοξοκοιτούσαν.

«Ο Θεός είναι πανταχού παρών και τα ξέρει όλα», του 'πα, «εσύ τίποτα;»

«Ε, κάτι λίγα ξέρω και του λόγου μου...»

«Σε βλέπω ανοιχτομάτη, δεν μπορεί... θα 'μαθες πόσα καράβια έχει ο Βοναπάρτης στους Κορφούς».

«Όσα κι αν έχει, τα βλέπω να φεύγουν για την Αραπιά».

«Κι οι Βενετοί, οι Αυστριακοί;»

«Τους Βενετούς και τους Αυστριακούς τους χάλασε, δεν τους λογαριάζει πια».

«Τελικά... για ψαράς πολλά ξέρεις».

«Κι εσύ για Σουλιώτης πολλά ρωτάς!»

Ο Γιώργης τον αγριοκοίταξε κι άρπαξε την κοκάλινη λαβή της σπάθας του, ο ψαράς πισωπάτησε φοβισμένος και μπήκα ανάμεσα· ένεψα στον μούργο να λαρώσει*.

* Να χαλαρώσει.

«Είναι που... τα 'πινα ψες με Φραντσέζους σ' ένα καπηλειό στους Κορφούς», συνέχισε ο ψαράς πηδώντας μες στη βάρκα του. «Έλεγαν πολλά, τι να πρωτοπιστέψεις...»

«Τραβάς στους Κορφούς με τούτο δω;»

Πέντε έξι οργιές σκαρί με μπαλωμένο πανί, δε σου γέμιζε το μάτι.

«Αν υπάρχειπραμάτεια για μεταφορά ή κάποιοι σαν του λόγου σας... Έχετε γρόσια;» είπε τρίβοντας τα ψαρά του γένια.

Γύρισα στον Γιώργη κι εκείνος έβγαλε ένα πουγκί μέσ' απ' το σελάχι του και το 'παιξε στη χερούκλα του. Ο βαρκάρης χαμογέλασε και φάνηκαν τα σάπια του δόντια. Μας υποκλίθηκε θαρρείς κι ήμασταν κόντηδες και μας κάλεσε στη βάρκα του.

«Είναι πολλοί Φραντσέζοι μες στο κάστρο;» επέμεινα μήπως μάθω, τώρα που τον είχα δούλο του πουγκιού.

«Λίγοι είναι, πολλοί είναι, δεν ξέρω και ψέματα δεν κρένω. Στους Κορφούς θα τα μάθεις ούλα», είπε εκείνος ρίχνοντας την τριχιά πίσω στο ακρογιάλι και φώναξε ένα αμούστακο να τον βοηθήσει με τα πανιά.

Τ' αμούστακο ξετρύπωσε μέσ' απ' την κοιλιά της βάρκας, έσυρε τα κουρέλια του κι έτρεξε ξυπόλυτο να σηκώσει το πανί στο κατάρτι.

«Λεν πως είν' θεριά τα καράβια του Βοναπάρτη», είπα προσπαθώντας να βολευτώ κάπου μες στο τρεχαντήρι κι αρπάχτηκα απ' την κουπαστή.

«Ίσαμε το κάστρο, χριστιανέ, αλλά και το δικό μου πάει βόλι. Θέλω τριάντα γρόσια για τους Κορφούς», είπε κι άρπαξε τη λαγουδέρα* να μας βγάλει στ' ανοιχτά.

Έκανα σήμα στον Γιώργη που τον στραβοκοίταγε, μου πέταξε το πουγκί και μέτρησα τριάντα γρόσια στη χούφτα μου. Το μάτι του ψαρά γούρλωσε σαν της κουκουβάγιας. Πλησίασε να δει καλύτερα κι ο Γιώργης άρπαξε πάλι τη λαβή της σπάθας

* Τύπος τιμονιού στην πρύμνη της βάρκας.

του κι έκανε τάχα πως θα ορμήσει. Τρόμαξε ο ψαράς, πισωπάτησε. Σκόνταψε στα δίχτυα και κόντεψε να πέσει στη θάλασσα, μα τον γράπωσα, τον στερέωσα και του 'πα να μη σκιάζεται όσο ήμουν εγώ κοντά.

«Τα γρόσια μόλις φτάσουμε στους Κορφούς», του 'πα.

Άρπαξε μια τριχιά από χάμω κι άρχισε να τη μαζεύει τσατισμένος. «Βρομάς γίδια», μου 'κανε.

«Κι εσύ ψαρούκλες!»

Κοιταχτήκαμε για λίγο αμίλητοι κι ύστερα βάλουμε τα γέλια. Έτρεξε, έφερε τρεις πήλινες κούπες, μας έβαλε ρακί και καθίσαμε κοντύτερα. Ο Γιώργης ούτε το μύρισε, μόνο τήραγε πέρα. Αγέρας φύσηξε νοτιάς και μας πήρε στ' ανοιχτά με φουσκωμένα πανιά. Τα κύματα δεν ήταν μεγάλα, αλλά άφριζαν και κούναγε το διαολεμένο. Δεν ήμουν μαθημένος στα σκαμπανεβάσματα και γραπώθηκα απ' την κουπαστή, το θαλασσόνερο μου 'πλενε το πρόσωπο.

Ο Γιώργης, τ' ατρόμητο παλικάρι, άσπρισε, το μούτρο του έγινε χιόνι. Σκεπάστηκε με την κάπα του και χώθηκε σε μια γωνιά της βάρκας πάνω στα δίχτυα. Δεν ήθελε να φανεί πως του 'τρεμαν τα ποδάρια.

Τ' αμούστακο μου χαμογέλασε και τότε κατάλαβα πως τα κουρελιάρικα ρούχα του δεν έκρυβαν παιδί, αλλά κόρη με κοντά μαλλιά. Σκούντησα τον Γιώργη και με αγριοκοίταξε σμίγοντας τα φρύδια.

«Το αίμα σου, διάολε, να βράζει για τους Τούρκους, όχι για τις κόρες!»

Όμως εγώ προτιμούσα να μου πάρουν την καρδιά παρά το κεφάλι.

Την πρόσεξα που με κοιτούσε στα κλεφτά καθώς καθάριζε τ' αφρόψαρα με τη μαχαίρα της. Θα της έμοιαζα άραγε κι εκείνης με τον αρχάγγελο Γαβριήλ; Έξω απ' τους Παξούς πετάχτηκε όρθια, κόλλησε πάνω μου κι έδειξε πέρα. Με έπιασε τρέμουλο κι ας είχε τα χέρια λερωμένα με λέπια.

«Τήρα στη θάλασσα!» μου 'πε.

Κοίταξα κι είδα τρία πελώρια ψάρια που πηδούσαν γύρω απ' το σκαρί μας. Σκιάχτηκα, τραβήχτηκα πίσω. Ψάρια θεριά με δρεπάνι στη ράχη δεν είχα ματαδεί. Ο Γιώργης έπεσε κάτω κι έβγαλε τις πιστόλες του, μα ο καπετάνιος τον πρόφτασε και του 'κανε να ηρεμήσει.

«Δελφίνια, αθώα πλάσματα», είπε η κόρη. «Κάθε φορά μάς παν συνοδεία στο νησί σαν βασιλιάδες».

Έτρεξε στην πλώρη, κρεμάστηκε πάνω απ' τα κύματα και πέταξε μερικά λιανόψαρα στα δελφίνια, που πήδηξαν και τ' άρπαξαν στον αέρα. Ο κύρης της αγρίεψε και της γρούλισε σαν τσοπανόσκυλο. Σήκωσε τη χερούκλα του να τη βαρέσει κι εκείνη έτρεξε, κρύφτηκε στ' αμπάρι.

Πρόσεξα τον Γιώργη που θωρούσε όλα αυτά μπαϊλντισμένος και χαμογέλασα, μα ευθύς δαγκώθηκα να μη νομίσει πως τον περιγελώ. Ανασκουμπώθηκα, κοίταξα τη θάλασσα πέρα. Γλένταγα τούτες τις στιγμές σκεπτόμενος τις όμορφες που με περίμεναν στους Κορφούς. Μάντης δεν ήμουν να γνωρίζω τα μελλούμενα.

1797 Η αριστοκρατία των Βενετών καταρρέει στα Επτάνησα και η δημοκρατία των Γάλλων καταφθάνει μαζί με νέες ιδέες και ιδανικά. Η Γαλλική Επανάσταση εξαπλώνεται.

Το Κριτήριο των οπλαρχηγών στέλνει τον Μάρκο κατάσκοπο του Σουλίου στην Κέρκυρα, για να μάθει αν οι Γάλλοι έρχονται σαν φίλοι ή εχθροί. Ο Αλή πασάς παραμονεύει. Όπλα του Μάρκου, οι γνώσεις που αποκόμισε στις ξακουστές σχολές των Ιωαννίνων, η ευστοφία και η μουσική. Αχιλλεύς πτέρνα του, η έλλειψη θάρρους, αν και Σουλιώτης. Φιλοξενείται στο αρχοντικό του μεγαλέμπορα σιορ Μάντακα, όπου μαγεύεται απ' την αρχόντισσα και την κόρη της, γυναίκες που αποπνέουν φρανσέζικο αέρα. Παριζιάνικα αρώματα και Σούλι: δυο κόσμοι συγκρούονται μέσα του· δυο κόσμοι όπου οι γυναίκες γράφουν Ιστορία.

Στην Κέρκυρα ο Μάρκος εμποτίζεται με τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης που εφαρμόζονται στο νησί και γίνεται φίλος με τον Περραιβό, τον τελευταίο Έλληνα που είδε ζωντανό τον Ρήγα Φεραίο. Όμως ένας φόνος τον γυρίζει πίσω. Κι όταν κάποιος χάλασε γυναίκα στο Σούλι, όφειλες να σκοτώσεις τέσσερις άντρες από τη φάρα του φονιά για να έρθει το αίμα στα ίσα. Ο Μάρκος μυρίζει αίμα και πισωπατά.

Τότε ο Αλή πασάς ορμά στο Σούλι κι ο Μάρκος παγιδεύεται στο πλέγμα του έρωτα, της βεντέτας και της πατρίδας που κινδυνεύει από τους Οθωμανούς. Έρωτας, αδερφή, χρέος. Κόκκινο σαν αίμα. Και μες στον χαλασμό της μάχης των χριστιανών με τους μουσουλμάνους, το μαύρο φυλαχτό γίνεται ευχή και κατάρα για μια λύση.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ISBN: 978-618-01-1909-1

9 786180 119091

ΚΩΔ. ΜΗΧ. ΣΤ. 18953

ΓΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ ΜΕ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ